

MECELLE-İ AHKÂM-I ADLİYE

M. ÂKİF AYDIN

İstanbul, dünya hukuk tarihinde önemli bir yeri olan iki büyük kanun derlemesine ev sahipliği yapmıştır. Bunlardan birincisi Roma hukukunun hukuk derlemesi olan *Corpus Iuris Civilis*, diğeri İslam hukukunun derlemesi olan *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*'dir. Her ikisi de İstanbul'da hazırlanmıştır.

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Osmanlı Devleti'nde 1868-1876 yılları arasında hazırlanan ve daha çok borçlar, eşya ve yargılama hukuku esaslarını içeren kanundur. Tanzimat'tan sonra kanunlaştırma alanında köklü değişikliklerin yapıldığı bilinmektedir. Bu değişikliklerin bir kısmı İslam hukukunun kanunlaştırılması şeklinde yapılmış bir kısmı da Batı'dan bazı kanunların kısmen veya tamamen alınması şeklinde olmuştur. *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*, İslam hukukuna dayalı olarak hazırlanan bir kanundur ve bu alandaki ilk kanun olması bakımından özel bir öneme sahiptir. Bu yönüyle İslam hukuk tarihinde kanunlaştırma dönemini başlatmış ve İslam ülkeleri tarafından hazırlanan kanunlara öncülük ve örneklik etmiştir.

Tanzimat sonrasında tek hâkimli şer'îye mahkemelerinin yanı sıra kurulan toplu hâkimli ticaret, hukuk ve ceza mahkemelerine (nizamiye mahkemeleri) tayin edilen üyeliklerin yeterli hukuki bilgileri yoktu. Gerçi bu dönemde hukukçu ihtiyacını karşılamak için klasik medreselerin yanı sıra 1854 yılında Muallimhane-i Nüvvab adıyla bir hukuk mektebi açılmış, Galatasaray Mekteb-i Sultanîsi'nde de bir hukuk şubesi kurulmuştu. Ancak bunların bütün imparatorlukta ihtiyacı karşılaması mümkün değildi. Üstelik nizamiye

مجله احکام عدلیه
(بر مقدمه ایله اون الی کتابی شاملدر)

کتاب اول بیوع حقه در	۳۷
د ثانی اجازات	۱۱۴
د ثالث کفالت	۱۷۴
د رابع حواله	۱۹۴
د خامس رهن	۲۰۴
د سادس امانات	۲۲۲
د سابع هبه	۲۵۰
د ثامن غصب	۲۶۴
د ناسع جبر و اکراه و شفعه	۲۸۸
د عاشر انواع شرکت	۳۱۸
د حادی عشر وکالت	۴۵۲
د ثانی عشر صلح و ابراء	۴۸۲
د ثالث عشر اقرار	۴۹۸
د رابع عشر دعوی	۵۲۰
د خامس عشر بیعتات و تحلیف	۵۵۰
د سادس عشر قضا	۵۹۲

اشبو مجله عدلیه ناظری و مجله جمعیت جلیله سی رئیس
دولتو احمد جودت باشا حضرت تارینک ترتیب و تنسیق
ومعارف نظارت جلیله سنک فی ۲۴ نیشان سنه ۱۳۲۰
تاریخی و ۳۸۹ نومرولی رخصتنامه سیله طبع اولمشدر .

مجله فروختی حکاک کرده ۲۱ نومرولی لوفجه لی
راشد اندی کتبخانه سی

در در سعادت — خانملره مخصوص غزنه مطبعه سی
۱۳۲۲

1- *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*'nin iç kapağı ve içindekiler sayfası

mahkemelerinin üyelerinin bir kısmı gayrimüslim olduğu için bunların İslam hukukundan hiç haberleri yoktu. Bu sebeple bu üyelerin yararlanabileceği, Türkçe kanun metinlerinin yazılması ihtiyacı ortaya çıkmıştı.

Öte yandan Hanefî mezhebinde zaman içinde farklı görüşler ortaya çıkmıştı, bu görüşler arasından en doğru ve uygulanabilir olanını tespit etme kadılar için zaman zaman problem yaratmaktaydı. İşte bu zorluğu aşmak, uygulamaya esas teşkil edecek hükümlerin bir araya getirilmesiyle yani bir kanun hazırlanmasıyla mümkün olabilirdi.

Batı'da gerçekleşen Sanayi Devrimi bu alandaki üretimi çok fazla artırmış, bu da ticari faaliyetleri çoğaltmış ve çeşitlendirmişti. Öncekilerle kıyaslanamayacak bu ticari yoğunluk özellikle borçlar ve ticaret hukuku alanında yeni hukuki düzenlemeleri gerektirmekteydi. Bütün bu sebepler bu alanda bir kanun hazırlanmasını gündeme getirmiştir. Hazırlanacak kanunun nasıl olacağı konusunda iki temel

görüş ortaya çıkmıştı. Başta Sadrazam Âli Paşa olmak üzere bir kısım devlet adamları *Fransız Medeni Kanunu*'nun alınması görüşünü savunuyor, Ahmed Cevdet Paşa ve Fuad Paşa gibi devlet adamları da İslam hukukunun kanunlaştırılmasını istiyorlardı. Fransızlar da kendi kanunlarının alınması için ciddi bir baskı uyguluyorlardı. Sonunda Ahmed Cevdet Paşa'nın görüşü ağır basarak onun başkanlığında bir heyet (*Mecelle Cemiyeti*) kurulup *Mecelle*'nin hazırlanmasına başlandı. 20 Nisan 1869'da ilk bölümü yayımlanan *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*'nin son bölümü 15 Eylül 1876'da yayımlandı ve böylece *Mecelle* yedi yılı aşkın bir sürede tamamlanmış oldu.

Mecelle bir mukaddime ve on altı kitap içinde 1.851 maddeden meydana gelmektedir. 100 maddeden oluşan mukaddime kısmında fıkıhın tanımının yapıldığı birinci madde ile doksan dokuz külli kaide (genel prensip) yer alır. Bunlar, meseleci metoda göre oluşan İslam hukuk

literatürü içinde zamanla çıkarılmış genel hukuk prensipleri olup diğer normatif hükümlerin fıkhnin bütünlüğü içinde daha iyi anlaşılmasına yardımcı olurlar. On altı kitap esas itibarıyla borçlar, kısmen eşya ve yargılama hukukunu kapsamakta olup tam bir medeni/ borçlar kanunu özelliğine sahip değildir. *Mecelle*'nin bölümleri şunlardır: 1. Kitâbü'l-Büyû' (Satım), 2. Kitâbü'l-İcârât (Kira), 3. Kitâbü'l-Kefâlet, 4. Kitâbü'l-Havâle, 5. Kitâbü'r-Rehin 6. Kitâbü'l-Emânât (Emanetler), 7. Kitâbü'l-Hibe, 8. Kitâbü'l- Gasb ve İtlâf, 9. Kitâbü'l-Hacr (Kısıtlama), İkrah (Zorlama) ve Şüf'a (Önalım), 10. Kitâbü'ş-Şirket, 11. Kitâbü'l-Vekâlet, 12. Kitâbü's-Sulh ve İbrâ, 13. Kitâbü'l-İkrâr, 14. Kitâbü'd-Dâva, 15. Kitâbü'l-Beyyinât (Deliller), 16. Kitâbü'l-Kazâ (Yargılama).

Mecelle'nin, dönemine göre sade bir dili ve nispeten basit bir üslubu vardır. Birçok maddenin normatif nitelikteki birinci kısmını konuya açıklık getiren örnek kısmı takip etmektedir. Ayrıca *Mecelle*'de her bölümün girişinde o bölümle ilgili tanımlara yer verilir.

Mecelle, Mısır ve Arap Yarımadası hariç bütün Osmanlı mahkemelerinde yürürlükte kalmıştır. *Mecelle* Osmanlı Devleti'nin sona ermesinden sonra da bugünkü Suriye, Ürdün, Irak, Lübnan, İsrail ve Filistin'de bir süre daha yürürlükte kalmıştır. İsrail Devleti, çeşitli bölümlerinin yerini alacak kanunlar hazırlanıncaya kadar *Mecelle*'yi yürürlükte bırakmıştır. Günümüzde Filistin Devleti'ni oluşturan Batı Şeria ve Gazze'de *Mecelle* hâlen mahkemelerin en fazla başvurduğu kaynaklar arasında yer almaktadır.

İstanbul'da hazırlanan ikinci büyük hukuk derlemesi olan *Mecelle* (Birincisi Roma hukuku derlemesi olan *Corpus Iuris Civilis*'tir.) günümüz İslam hukukçularının kendisine sıklıkla ve güvenle başvurduğu bir kaynaktır.

2- *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*'nin Ali Haydar Efendi tarafından yapılan şerhinin kapağı

Üzerine Türkçe ve Arapça birçok şerh yazılmış, başta Arapça, Fransızca, İngilizce, Almanca, Rumca, Boşnakça, Bulgarca, Urduca ve Malayca olmak üzere birçok Doğu ve Batı diline çevrilmiştir.